

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет філології

Кафедра української мови

РОБОЧА ПРОГРАМА

**Виробничої навчально-виховної педагогічної
практики (в середніх класах)**

Освітня програма 035 Філологія (бакалавр)
014 Середня освіта (бакалавр)

Спеціальність 035. 01 Українська мова і література
014.01 Українська мова і література

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
01 Освіта/Педагогіка

Івано-Франківськ

2019 рік

Програма педагогічної практики для студентів спеціальностей 035
Філологія 035.01 Українська мова і література, 014 Середня освіта
014.01 Українська мова і література.

Розробник:

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Факультету філології Грещук Валентина Василівна

Програма затверджена на засіданні кафедри української мови

Протокол від “27” серпня 2019 р. № 1

Завідувач кафедри української мови

_____	<u>В.В. Грещук</u>
(підпис)	(прізвище та ініціали)
“ ”	_____ 2019 р.

Схвалено методичною радою Факультету філології

Протокол від “30” серпня 2019 р. № 1

Голова _____	<u>А.М. Мартинець</u>
(підпис)	(прізвище та ініціали)
“ ”	_____ 2019 р.

© Грещук В.В., 2019 рік
© ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя
Стефаника», 2019 рік

Пояснювальна записка

Виробнича навчально-виховна педагогічна практика студентів – майбутніх вчителів-словесників – важливий компонент їх професійної підготовки. Різні її види дають можливість студентам ознайомитись з реальною системою навчально-виховної роботи у школі, з досвідом планування, проведення вчителями уроків, позакласної роботи з предмету, організаційної і виховної роботи класних керівників з учнями та їх батьками.

Надзвичайно важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів-словесників є виробнича навчально-виховна педагогічна практика, передбачена навчальними планами університету.

Зміст і характер діяльності студентів під час виробничої практики визначається різноманітністю і самостійністю, вона має бути максимально наближена до реальної професійної діяльності вчителя і класного керівника.

Виробнича практика є основою для подальшої репродуктивно-творчої професійної діяльності майбутніх учителів. Проводиться вона згідно із Законом України «Про освіту», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року, «Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 161 від 2 червня 1993 року, «Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженим наказом Міністра освіти і науки України № 93 від 2 квітня 1993 року, Національною доктриною розвитку освіти, затвердженою указом Президента України № 347/2002 від 17 квітня 2002 року, та «Положенням про організацію та проведення практики у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», затвердженим наказом № 805 від 27 листопада 2019 року, в яких зазначається мета, зміст і завдання професійної діяльності студентів під організаційно-методичним керівництвом спеціалістів вищої та середньої ланок освіти.

Виробнича практика покликана підготувати студентів до самостійного та цілісного виконання рецептивних функцій учителя української мови.

Важливим аспектом такого виду діяльності студентів є те, що вони мають можливість інтегрувати знання з різних базових дисциплін (психології, педагогіки, мовознавчих дисциплін, методики навчання української мови) у єдину систему професійних знань, умінь і навичок, а також виробляють навички педагогічної праці, удосконалюють сформовані елементарні методичні уміння, вчаться спостерігати й аналізувати уроки української мови, творчо використовувати досвід кращих учителів школи. У процесі виробничої практики майбутні вчителі оволодівають умінням проводити уроки української мови різних типів, використовуючи ефективні методи та прийоми навчання як систему цілеспрямованих дій для організації пізнавальної і практичної діяльності учнів.

Мета педагогічної практики студентів передбачає: розвиток уміння здійснювати діяльність з навчання рідної мови в загальноосвітній школі на базі сформованої в них мовленнєвої компетенції та знань з основ теорії методики, педагогіки і психології; оволодіння сучасними формами, методами, прийомами, засобами, технологіями навчально-виховної роботи в різних типах загальноосвітніх і середніх навчальних спеціальних закладах; поглиблення та закріплення теоретичних знань, здобутих в університеті; уміння поєднувати теоретичні знання з методики навчання української мови з практичною діяльністю навчання учнів; забезпечення практичного пізнання студентами закономірностей професійної діяльності та оволодіння способами її організації; вміння вирішувати конкретні методичні завдання відповідно до умов педагогічного процесу; розвиток у студентів креативних умінь, творчої ініціативи, реалізації особистісного навчання учнів; впровадження комунікативно-функціонального підходу в процесі проведення уроків із використанням сучасних технологій і методик активізації пізнавальної діяльності учнів; виховання в студентів потреби систематично поновлювати свої знання і творчо застосовувати їх на практиці; розвиток науково-дослідних умінь з подальшим їх застосуванням у вчительській роботі.

Основні завдання педагогічної практики

Навчальні:

- забезпечити зв'язок теоретичних знань фахових дисциплін з реальним педагогічним процесом, використання їх у розв'язанні конкретних навчальних, розвивальних і виховних завдань;
- розвивати у практикантів вміння проводити уроки з використанням сучасних методів і прийомів навчально-пізнавальної діяльності;
- формувати у студентів психологічну готовність до роботи у школі.

Наукові:

- поглиблювати теоретичні знання студентів з фахових дисциплін і на основі індивідуальних завдань вивчення передового педагогічного досвіду вчителів виробити творчий підхід до педагогічної діяльності;
- формувати вміння проводити науково-дослідницьку роботу.

Виховні:

- виховувати у студентів стійкий інтерес і любов до професії вчителя;
- формувати в майбутніх учителів педагогічні вміння і навички, що сприяють розвитку педагогічних якостей учителя, потреби в педагогічній самоосвіті;
- розвивати у практикантів вміння здійснювати виховну роботу.

Професійні:

- 1) вивчати шкільну документацію: план роботи школи, особові справи учнів, щоденники, класні журнали, календарне планування вчителів-словесників;
- 2) проводити психолого-педагогічні спостереження за учнями класу, виявляти їхні вікові та індивідуальні особливості, рівень розвитку, рівень вихованості;
- 3) складати характеристику на учня, на колектив класу;
- 4) на основі знань педагогічних, психологічних наук, методики навчання української мови проводити аналіз та узагальнення педагогічного досвіду вчителів школи;
- 5) розробляти перспективний і поточний плани роботи вчителя та класного керівника;
- 6) правильно визначати:
 - типи уроків, їхню організаційну структуру залежно від мети, змісту, вікових особливостей учнів і конкретних умов проведення уроків;
 - організаційні форми, засоби та методи проведення уроків у відповідності з дидактичними принципами навчання, враховуючи вікові, психологічні особливості учнів і конкретні умови навчання;

- навчальну, виховну, розвивальну мету уроку зі спеціальності та в позакласних виховних заходах, а також організаційні форми та методи їх проведення;
- раціонально добирати, а в разі необхідності виготовляти роздавальний матеріал, наочність до уроків відповідно до їх пізнавальної мети;
- своєчасно й уміло застосовувати технічні засоби навчання, зокрема засоби мультимедіа для проведення уроків з української мови та в позакласній роботі;
- стимулювати інтерес, активність учнів до засвоєння знань, розвивати їхню увагу, мислення, мовлення;
- здійснювати психолого-педагогічний аналіз уроків і позакласних заходів зі спеціальності.

Під час педагогічної практики студенти повинні виявити рівень володіння такими **професійно-методичними компетентностями**:

1. Конструктивно-планувальними:

- складати плани-конспекти окремих уроків та сесії уроків за темою з урахуванням різних умов навчання та рівня підготовки учнів; визначати цілі та завдання кожного уроку з урахуванням етапу навчання;
- обирати ефективні прийоми досягнення сформульованих цілей з урахуванням вікових особливостей учнів за етапом навчання;
- визначати типи вправ і послідовність їх виконання відповідно до етапів оволодіння мовленнєвими вміннями та навичками, а також з урахуванням труднощів засвоєння навчального матеріалу та рівня підготовленості учнів;
- використовувати реальні та проектувати навчальні мовленнєві ситуації, а також відповідний їм мовленнєвий матеріал для сприймання та засвоєння мовних одиниць, що вивчаються, їх застосування у мовленнєвій діяльності;
- проектувати та створювати необхідні наочні посібники для проведення уроків мови;
- складати план і сценарій позакласного заходу.

2. Комунікативно-навчальними:

- установлювати та підтримувати різноманітні мовленнєві контакти: вчитель – клас, вчитель – учень, учень – учень тощо;
- визначати об'єкти контролю мовленнєвої діяльності учнів і добирати відповідні їм методичні прийоми, зокрема тестові завдання;
- виправляти помилки учнів, розуміти їх характер і використовувати мовленнєвий спосіб виправлення (перепитування, зорова вербальна та схематична наочність, екстралінгвістичні засоби тощо).

3. Організаційними:

- організувати виконання накресленого плану;
- забезпечувати мовленнєву діяльність учнів на уроках української мови;
- вносити методично виправдані корективи до конспектів уроків з урахуванням умов навчання;
- вчити учнів найбільш раціональних прийомів самостійної роботи;
- раціонально поєднувати колективні й індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожної з них та етапу навчання;
- здійснювати різноманітні прийоми активізації учнів залежно від їх вікових особливостей;
- методично доцільно використовувати традиційні наочні посібники, аудіативні, аудіовізуальні та візуальні технічні засоби навчання;
- проводити позакласні заходи з української мови, організовувати їх відповідно до складеного плану та сценарію.

4. Розвивально-виховними:

- реалізовувати загальноосвітній, розвивальний і виховний потенціал мовленнєвого матеріалу уроку або серії уроків;
- формувати та розвивати інтелектуальну й емоційну сферу особистості учня, його пізнавальні інтереси;
- вирішувати засобами мови та літератури завдання морального, культурного, естетичного, гуманістичного виховання учнів.

5. Дослідницькими:

- вивчати ставлення учнів до предмета та виявляти рівень сформованості їхніх мовленнєвих навичок і вмінь;
- проводити з урахуванням етапу навчання методичний аналіз мовного матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів його засвоєння та добору оптимальних шляхів попередження помилок;
- проводити спостереження та комплексний аналіз відвіданих уроків з теоретичним обґрунтуванням різних сторін навчальної діяльності;
- спостерігати, аналізувати й узагальнювати досвід вчителів, переносити ефективні прийоми та форми роботи в практику своєї педагогічної діяльності;
- вивчати методичну літературу та теоретично осмислювати навчальний процес у формі виступів на методичних семінарах, а також удосконалювати свою роботу, використовуючи нові форми та прийоми навчання.

Бази практик

Базами педагогічних практик можуть бути загальноосвітні школи, школи з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназії, ліцеї або середні спеціальні навчальні заклади III рівня акредитації. Навчальний заклад, у якому буде проведена виробнича (навчально-виховна) практика студентів-бакалаврів, повинен відповідати таким основним вимогам: мати хорошу матеріальну базу, необхідну для проведення практики, достатню кількість середніх класів, у навчальному закладі повинні викладати вчителі першої й вищої категорій, адміністрація й педагогічний колектив повинні дати згоду прийняти студентів на виробничу практику у межах визначеного терміну.

Систему роботи на виробничій практиці можна умовно поділити на чотири змістові модулі:

Змістовий модуль 1. Планування уроків з української мови у 5-9 класах.

Тема 1. Календарне планування з української мови у 5-9 класах на період педагогічної практики. Короткий огляд програм і підручників з української мови. Принципи побудови і зміст чинних програм з української мови. Система

тренувальних і творчих завдань з мови. Індивідуальні й диференційовані завдання для учнів.

Тема 2. Тематичні поурочні плани-конспекти з української мови у 5-9 класах. Види робіт з культури мови та розвитку усного й писемного мовлення.

Тема 3. Поточний і тематичний контроль навчальних досягнень учнів. Шляхи підвищення творчої активності школярів.

Змістовий модуль 2. Навчально-методична діяльність студентів-практикантів під час педагогічної практики.

Тема 1. Підготовка до уроків української мови та специфіка їх проведення. Способи та засоби засвоєння нових знань з української мови. Види повторення та їх зв'язок із засвоєнням нових знань. Виховна спрямованість уроків мови.

Тема 2. Нестандартні уроки з мови. Інтерактивні технології навчання. Унаочнення на уроках мови та розвитку мовлення, виготовлення наочних посібників (схем, таблиць, алгоритмів, перфокарт та ін.).

Тема 3. Взаємодідування уроків студентами-практикантами. Спостереження та аналіз уроків різних типів. Шляхи підвищення орфографічної та пунктуаційної грамотності учнів.

Змістовий модуль 3. Позакласна та факультативна робота з української мови.

Тема 1. Підготовка та проведення занять мовно-літературного гуртка. Елементи наукового дослідження учнів. Наукова робота учнів, її організаційно-педагогічне забезпечення та підтримка.

Тема 2. Епізодичні форми позакласної роботи в школі (мовні та мовно-літературні ранки, лінгвістичні вікторини, конкурси, ігри, мовознавчі турніри та ін.).

Змістовий модуль 4. Виховна та психолого-педагогічна діяльність.

Тема 1. Підготовка та проведення виховних заходів. Психолого-педагогічні принципи формування позитивної мотивації до вивчення української мови.

Тема 2. Психолого-педагогічна характеристика на учня.

План педагогічної практики студентів-філологів III курсу

№ п/п	Зміст	Кількість годин
1.	Організаційне заняття. Ознайомлення практикантів із змістом педагогічної практики. Обговорення змісту та організаційного плану роботи.	2
2.	Розподіл практикантів за робочими групами. Ознайомлення з методикою майбутньої роботи, порядком ведення щоденників педагогічної практики, спостережень і нотаток, збору й обробки матеріалів тощо.	4
3.	Зміст навчальної роботи <i>1. Ознайомитися:</i> ✓ із навчально-методичною та науковою роботою кафедри (відділення), на якій проводиться практика; ✓ із програмно-методичним забезпеченням навчальної дисципліни, заняття з якої будуть проводитися практикантом; ✓ із системою навчально-виховної та позашкільної роботи в цілому, із порядком ведення шкільної документації (з бесіди директора школи чи заступників з навчально-виховної роботи); ✓ зі специфікою методики роботи вчителів та класного керівника певного класу; ✓ зі специфікою виховної роботи вчителя-словесника у 5-9 класах; ✓ зі змістом роботи методичних об'єднань вчителів за спеціальністю та класних керівників. <i>2. Вивчити:</i> ✓ зміст календарних і методичних планів вчителя словесника, плану його позакласної роботи;	200

	✓ план організаційної та виховної роботи класного керівника; ✓ анатомо-фізіологічні, психологічні, вікові та індивідуальні особливості класного колективу, де будуть проводитися заняття, зокрема індивідуальні особливості учнів, які відстають у навчанні, та тих, хто має високий рівень знань, умінь і навичок з метою вивчення причин відставання перших і потреб у розширенні та поглибленні знань і вмінь других; ✓ інтереси й уподобання учнів класу щодо виховної і позакласної роботи з української мови; ✓ особливості організації та проведення позакласної роботи з української мови в старших класах класним керівником та вчителем-словесником. <i>3. Формувати навички й уміння майбутньої педагогічної діяльності:</i> ✓ планування навчально-виховного процесу та проведення уроків з української мови; ✓ відвідини та наступний аналіз уроків і позакласних заходів; ✓ підготовка та проведення не менше 20 уроків української мови у 5-9 класах у присутності вчителя-словесника; ✓ самостійна підготовка та проведення 2-3 залікових уроків різних типів; ✓ розробка планів-конспектів уроків, дидактичних матеріалів до них, а також візуалізації (матеріалу унаочнення); ✓ відвідування і аналіз 10 уроків студентів-практикантів; ✓ проведення психолого-педагогічних спостережень;	
--	---	--

	✓ проведення індивідуальних бесід з учнями; ✓ участь у батьківських зборах; ✓ участь у роботі шкільного методичного об'єднання класних керівників і вчителів української мови та літератури, семінарах, засіданнях педагогічної ради школи і підсумкових конференціях з педпрактики. Зміст позакласної роботи ✓ вивчення системи роботи вчителя української мови, спрямованої на формування в учнів стійкого інтересу до предметів, які вивчаються; ✓ оволодіння вміннями виховання учнів на уроці за допомогою мовних засобів; ✓ опанування знаннями та вміннями з питань підготовки та проведення позакласної роботи з української мови: тижнів української мови, вечорів (ранків), бесід, конференцій, диспутів, круглих столів, екскурсій; випуск інформаційних бюлетенів, стіновок тощо.	
	Виконання індивідуальних завдань з метою формування у студентів умінь і навичок самостійного розв'язання питань, які стосуються навчального процесу.	56
4.	Перевірка щоденників педагогічної практики та напрацьованих матеріалів.	4
5.	Підсумкова конференція.	4
	Всього годин:	270

Зразки варіантів індивідуального навчально-дослідного завдання з методики навчання української мови

1. Напишіть реферат на тему (за вибором студента):
 - «Необхідність врахування статусу української мови у процесі її вивчення учнями загальноосвітньої школи».
 - «Місце та значення української мови серед інших навчальних предметів в загальноосвітніх школах України»;
 - «Мовна особистість – наслідок реалізації мовної освіти в Україні».
2. Підготуйте повідомлення про лінгводидактичну спадщину К.Д. Ушинського.
3. Укладіть бібліографію статей про методи та прийоми навчання української мови, які опубліковані за останні п'ять років у журналах «Українська мова і література в школі», «Дивослово». Опрацюйте ці статті та підготуйте доповідь «Система інноваційних методів як засіб реалізації освітньо-виховних завдань уроку української мови».
4. Підготуйте письмове повідомлення на одну із тем:
 - «Проблема структури уроку вимагає переосмислення».
 - «Тип уроку – це замкнена структура чи творчий процес?».
5. Підготувати два розгорнутих конспекти уроків:
 - з теми до розділу «Фонетика, Орфоепія, Графіка» у 5 класі (тип уроку: вивчення нового матеріалу);
 - з теми до розділу «Стилістичні засоби лексики» у 8 класі (тип уроку: комбінований).
6. Розробіть урок з теми до розділу «Лексикологія» для 6 класу, дотримуючись принципів наступності й перспективності.
7. Ознайомтеся із нетрадиційними уроками М. Девдери в методичних журналах. Напишіть за аналогією конспект уроку, використовуючи нетрадиційні методи навчання фразеології в 5 класі.
8. Підготуйте конспект уроку з теми розділу «Будова слова» в 5 класі, який ілюстрував би інтерактивну діяльність і сприяв поглибленню мовної компетенції та комунікативних умінь школярів.

9. На етнокультурознавчій основі розробіть урок зі словотвору в 5 класі.
10. Складіть план виховної роботи з класом за технологією колективної творчої справи.
11. Складіть розгорнутий план-конспект комбінованого уроку української мови та проведіть його у класі.
12. На прикладі перевірки домашнього завдання на комбінованому уроці покажіть можливості органічного поєднання фронтальної, індивідуальної і групової роботи.
13. Складіть розгорнутий план-конспект вступного уроку або уроку вивчення нового матеріалу та проведіть його.
14. Складіть розгорнутий план-конспект уроку формування знань, умінь і навичок, проведіть його.
15. Складіть план-конспект уроку узагальнення вивчення та проведіть його.
16. Розробіть систему запитань (аналітичні, навідні, риторичні, синтетичного характеру) для бесіди з учнями на уроці узагальнення вивченого.
17. Складіть тестові завдання різних рівнів складності для тематичного оцінювання учнів.
18. Складіть розгорнутий план-конспект уроку навчального переказу та проведіть його.
19. Підготуйте та проведіть нестандартний урок з української мови.
20. Розробіть урок з використанням проблемного викладу навчального матеріалу.
21. На прикладі одного уроку покажіть використання частково-пошукового методу.
22. Розробіть методику формування 2-3 мовних понять з курсу української мови.
23. Розробіть розгорнутий план-конспект уроку, під час якого тема вивчається шляхом застосування методу спостереження й аналізу мовних явищ.
24. На прикладі одного уроку покажіть різні прийоми роботи з формування дослідницьких умінь школярів.

- 25.Розробіть фрагмент уроку з розгорнутим описом роботи за підручником української мови.
- 26.Розробіть фрагмент уроку з розгорнутим описом роботи зі словником (орфографічним або тлумачним, або морфемним тощо) української мови. Підготуйте пам'ятку з цього виду діяльності.
- 27.Підготуйте завдання, які сприяють формуванню пізнавальної активності, самостійності учнів, ґрунтовності їхніх знань.
- 28.Підготуйте дидактичний матеріал для індивідуальної, групової і фронтальної роботи учнів.
- 29.Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови, проведений вчителем.
- 30.Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови проведений студентом-практикантом.
- 31.Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови, який ви провели.
- 32.Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте позакласний захід.
- 33.Підготуйте та проведіть виховну годину в класі.
- 34.Вивчіть досвід одного з вчителів української мови.
- 35.Підготуйте аналіз перевірених вами зошитів з української мови
- 36.Візьміть участь у проведенні батьківських зборів класу.
- 37.Проведіть експериментальну перевірку методичних рекомендацій.

Форма звітності

1. Психолого-педагогічний щоденник студента-практиканта з індивідуальним тижневим планом.
2. Два конспекти уроків з української мови.
3. Конспект позакласного заходу з української мови.
4. Конспект й аналіз виховного заходу.
5. Звіт студента-практиканта, підписаний учителем-словесником і класним керівником.

6. Психологічна характеристика учня класу.

7. Індивідуальне завдання.

Звітна документація подається методисту за два дні до завершення педагогічної практики!

Методичні поради щодо підготовки та проведення уроків української мови

Основним підходом до впровадження системи навчання і виховання у сучасній школі залишається класно-урочна система, за якої провідною формою організації навчально-виховної роботи є урок. У дидактиці під **уроком** розуміють основну одиницю освітнього процесу, чітко обмежену часом, планом роботи та складом учнів (класу). Стосовно процесу навчання урок виконує інтегруючу роль, оскільки відображає та поєднує такі його компоненти: мету, зміст, методи, засоби навчання, взаємодію вчителя та учнів.

*Методисти **сучасним уроком** вважають таку форму навчання, яка своїми цілями (освітньою, розвивальною, виховною), змістом, структурою та методами проведення відповідає найновішим вимогам теорії, практики навчання у школі та є ефективною.*

Сьогодні згідно з вимогами Державних стандартів базової та повної середньої освіти учнів необхідно змінювати традиційні можливості уроку, посилювати його місткість, підвищувати рівень індивідуалізації навчання і самостійної роботи учнів, розвивати їх творчу активність. Основними завданнями сучасного уроку є:

— відповідність навчального матеріалу з української мови вимогам науковості, оптимальності, єдності навчання і виховання, зв'язку з життям;

- реалізація комплексної мети уроку: навчальної, виховної та розвивальної;
- урахування вікових особливостей учнів та їх пізнавальних можливостей, інтересів і запитів;
- реалізація інноваційних технологій сучасного уроку;

- інтегральність уроку (використання міжпредметних зв'язків);

цілеспрямованість і копітка робота над пізнавальними завданнями та запитаннями, що виникають у результаті створення проблемних ситуацій; практична спрямованість уроку – всебічний мовленнєвий розвиток учнів.

У працях сучасних методистів сформульовано основні вимоги до уроків мови, що орієнтують учителя на те, щоб кожен його урок сприяв розвитку пізнавальних інтересів учнів, формуванню навичок самостійного здобуття знань, вихованню любові до праці.

Вимоги до сучасного уроку:

- відповідне теоретичне підґрунтя має визначати науковий рівень змісту уроку;
- за умови належного наукового рівня забезпечувати оптимальність змісту уроку;
- урок має бути містким, але не перевантаженим, оскільки порушення цієї умови спонукає учнів до механічного запам'ятовування матеріалу, послаблення інтересу, затримки загального розвитку;
- слід урізноманітнювати види робіт, методи та прийоми навчання і викладання, організаційні форми уроку, широко поєднувати індивідуальні, групі та фронтальні форми роботи;
- добирати суб'єктивно значущу для учнів інформацію, тексти художніх творів і різноманітні мовленнєві зразки для наслідування;
- забезпечувати інтенсивну мовленнєву практику учнів, цілеспрямовану та систематичну роботу над розвитку зв'язного мовлення;
- постійно активізувати учнів (максимальне включення до різних видів діяльності) і розвивати їхню самостійність, ініціативність;
- урахувати навчально-виховні можливості уроку, передбачати, щоб зміст сприяв вихованню (національному, розумовому, моральному, естетичному) особистості учня;
- виховувати в учнів стійкий інтерес до вивчення української мови;

- постійно збуджувати позитивне емоційне ставлення до навчання, стимулювати інтелект, естетичні потреби школяра;
- дбати про високу педагогічну культуру вчителя-словесника, його постійне духовне збагачення, ідейно-моральне зростання.

Підготовка до складання поурочних планів з української мови:

1. Ознайомитися із змістом відповідного розділу курсу української мови: проаналізувати зміст програми «Українська мова» 5-9 класи; ознайомитися з матеріалами підручників «Українська мова».

2. Визначити обсяг знань, умінь і навичок.

3. Дібрати або виготовити дидактичний матеріал (тексти та приклади до вправи для осмислення й усвідомлення теоретичного матеріалу), наочні посібники, підготувати технічні засоби навчання.

4. Визначити тип і структуру уроку, забезпечити органічний зв'язок між вивченням програмового матеріалу та формуванням комунікативних умінь і навичок учнів, розвиток їх мислення, мовлення, вдосконалення естетичних смаків, виховання самостійності і активності розумової діяльності.

5. Скласти план і конспект уроку:

– продумати всі етапи уроку, здійснити правильне дозування часу, спланувати використання наочних посібників, технічних засобів навчання, дидактичного матеріалу;

- дібрати методи та прийоми роботи з класом;

спиратися на принципи системності та послідовності навчання;

– визначити місце нового матеріалу в структурі теми, розподілу;

- планувати вивчення нового матеріалу, встановлюючи зв'язки з раніше вивченим: за схожістю ознак чи протиставленням;

– забезпечити послідовність етапів уроку, яка відповідає б його дидактичній меті;

– створювати проблемні ситуації;

- планувати поступовий перехід до самостійної роботи учнів;
- після кожного етапу уроку планувати підсумок роботи.

Планування уроків української мови

Специфіка педагогічної технології полягає в тому, що в ній констатується і здійснюється такий навчальний процес, який повинен гарантувати досягнення поставлених цілей. Основою послідовної організації навчання є оперативний зворотний зв'язок, який пронизує весь навчальний процес.

Так, відповідно до програм навчання української мови (як рідної, або як державної) мови передбачає комплексне досягнення **практичної, виховної, загальноосвітньої та розвивальної мети.**

Практична мета передбачає навчання учнів говоріння, аудіювання, письма, читання українською в межах тематики та мовного матеріалу, визначених програмою.

Загальноосвітня мета сприяє розширенню загального та філологічного світогляду учнів.

Розвивальна мета спрямована на розвиток інтелектуальної, пізнавальної діяльності учнів, їх мовних здібностей.

Виховна мета забезпечує моральне, естетичне, трудове виховання учнів засобами української мови.

Виходячи із загальної кінцевої мети навчання, вчитель визначає конкретну мету уроку: практичну загальноосвітню, розвивальну, виховну. Формулюючи практичну мету, вчитель визначає, чого конкретно він буде навчати учнів на уроці. Доцільно починати формулювання практичної мети словами «вчити...» або «навчити...», якщо подається новий матеріал – «ознайомити...».

Плануючи досягнення розвивальної, загальноосвітньої, виховної мети, вчитель повинен чітко визначити відповідний потенціал навчального матеріалу уроку та своїх дій.

Формулювання загальноосвітньої мети доцільно починати словами: «розширити уявлення», «формувати уявлення...».

Планування починається складанням **тематичного плану**. Він дозволяє вчителю бачити в цілому цикл уроків за темою, роль і місце кожного уроку в ньому й завдяки цьому добирати найбільш ефективні методи, прийоми та засоби навчання для вирішення завдань на шляху досягнення кінцевої мети в оволодінні учнями конкретними комунікативними навичками та вміннями в рамках відповідної теми.

Для складання тематичного плану **М. Пентиліук** пропонує:

- визначити характер мовного та мовленнєвого матеріалу кожного уроку, передбачених підручником;
- вивчити методичні рекомендації до уроку мови та сформулювати мету кожного уроку з урахуванням етапів роботи над навчальним матеріалом і вимог програми;
- визначити необхідні для досягнення мети методи та прийоми навчання;
- спланувати домашнє завдання;
- забезпечити оснащення уроку як технічними, так і традиційними засобами навчання;
- урахувати специфіку роботи в певному класі (рівень підготовки учнів, їх пізнавальну активність, уміння використовувати різні види вправ, інтерес до предмета, ставлення до вчителя тощо).

Тематичний план є основою для **поурочного планування**, в якому розкривається зміст кожного уроку. Під час планування і складання плану-конспекту уроку необхідно пам'ятати, що:

- на уроці мови формуються мовленнєві навички та вміння;
- змістом уроку є певний комплекс вправ, які виконуються в чіткій послідовності;
- завдання кожного уроку визначається залежно від його місця в тематичному циклі;

- для формування мовленнєвих навичок і розвитку вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності і повинен виконуватися відповідний комплекс вправ;
- мовленнєва практика (вправи) повинна імітувати процес мовленнєвого спілкування, тобто мати комунікативну спрямованість, мотивованість і ситуативну зумовленість;
- ефективність уроку визначається ступенем мовленнєвої активності учнів;
- урок повинен передбачати систематичний і планомірний контроль рівня сформованості мовленнєвих навичок, умінь учнів і сприяти здійсненню диференційованого підходу до навчання;
- зміст уроку повинен готувати учнів до виконання домашнього завдання;
- урок повинен проводитися доступними для розуміння учнів формами;
- діяльність учителя повинна викликати інтерес і пізнавальну активність учнів;
- у процесі планування необхідно враховувати вікові особливості учнів.

Як планувати урок з української мови?

1. *Мотивація.* Чому цей урок важливий, як він пов'язаний з тим, чого я вже навчив, і з тим, чого будуть навчати? Які можливості надає урок для розвитку мовлення, мислення?
2. *Завдання уроку.* Розуміння яких проблем буде досягатися? Які дії учнів передбачено?
3. *Передумови.* Що учень має вже знати, що повинен уміти робити для того, щоб успішно засвоювати урок?
4. *Оцінювання.* Яких доказів того, що учні дійсно навчилися, бути знайдено?

5. *Ресурси та використання часу, необхідного для навчального процесу.*
6. *Групування.* Як мають бути згруповані учні для навчального процесу?
7. *Власне урок.* Актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів. Підвести учнів до формування запитань і цілей навчання, а також до оцінювання своїх попередніх знань.
8. *Усвідомлення змісту.* Яким чином учні досліджуватимуть зміст, як вони будуть відслідковувати усвідомлення змісту?
9. *Рефлексія.* Яким чином можна використати зміст уроку? Спрямування на обмірковування нових знань, на запитання, що залишилися, на розв'язання заплутаних моментів.
10. *Закінчення.* Яких результатів треба досягти на уроці? Наскільки бажаним є остаточне розв'язання проблем?

Інструкція щодо виконання окремих завдань педагогічної практики

Правильний і глибокий педагогічний аналіз уроку сприяє поліпшенню як усього навчального процесу, так і окремих його ланок. Об'єктивний аналіз підвищує рівень навчання (викладання), спонукає до самоконтролю, здійснює контроль, допомагає втіленню рекомендацій науки в практику.

Умовно можна запропонувати такі типи аналізу: повний, аспектний, комплексний. Зупинимось лише на деяких аспектах аналізу, які, на наш погляд, не викликають сумніву своєю доцільністю, науковістю.

Повний аналіз уроку містить у собі розгляд його найважливіших елементів: його змісту, методів і прийомів навчання, взаємодії вчителя й учнів на уроці, взаємозв'язку його типу та структури. Наслідком такого аналізу можуть і повинні бути висновки та пропозиції, що стосуються удосконалення процесу навчання. Урок ми повинні розглядати цілісно, як організаційну форму, в якій усі елементи взаємозв'язані, підпорядковані логіці процесу навчання. Виділені елементи розглядаються й оцінюються

щодо дидактичних і виховних завдань уроку, насамперед щодо найважливіших вимог до сучасного уроку: його структурна чіткість і завершеність, цілеспрямованість, різноманітність методів і прийомів, активність і самостійність учнів на уроці, творчий характер уроку, його висока науковість та ідейна спрямованість, керівна й організуюча роль учителя, виховна і розвивальна роль уроку.

Повний аналіз уроку поєднує в собі такі елементи:

- загальну характеристику мети уроку;
- визначення типу та структури уроків, їх характеристику;
 - аналіз змісту уроку;
 - аналіз методів і прийомів навчання на уроці;
 - аналіз діяльності вчителя й учнів на уроці;
 - загальні висновки про ефективність уроку.

Аспектний аналіз – це аналіз однієї з сторін уроку: психологічної, дидактичної, виховної, організаційної, санітарно-гігієнічної сторін – з метою більш поглибленого вивчення його ефективності.

Аналіз може бути **комплексним**, тобто охоплювати декілька уроків з однієї теми. За характером він близький до повного. Дидактичний аналіз передбачає аналіз уроку з основних дидактичних вимог до мети, змісту, методів, засобів, структури уроку.

Організаційний аспект аналізу передбачає вивчення засобів організації занять на різних аспектах, оснащення уроку наочністю, посібниками, технічними засобами навчання, а також раціональним використанням часу, дотриманням режиму щодо санітарно-гігієнічних вимог.

Виховний аспект передбачає аналіз виховного впливу на учнів змісту уроку, його методів, засобів, а також особистості вчителя, його такту. Під час будь-якого аналізу слід звернути увагу на етико-естетичну сторону уроку.

Схема аналізу уроку української мови

(за М. Пентилюк)

Загальні відомості про урок, його тип, структуру та зміст

1. Назва предмета, клас, школа, прізвище, ім'я, по батькові вчителя, дата проведення; тема уроку.
2. Тип уроку, його місце серед інших уроків цієї ж теми.
3. Структура уроку, послідовність його етапи та їх тривалість, логічний зв'язок між ними (чи відповідає структура уроку дидактичній меті, логіці навчального процесу, чи впливає наступний етап з попереднього, чи раціонально розподілено час між ними).
4. Зміст уроку: науковість, оптимальність (чи відповідає тип і структура уроку його змісту, завданням і цілям, а також логіці навчального процесу).

Аналіз змісту етапів уроку

Організація класу та повідомлення завдань уроку

Підготовка до уроку, чистота і порядок класній кімнаті, готовність до роботи тощо; обладнання уроку, організація класу (чи перевіряються відсутні, як організована робота асистентів тощо); постановка цілей і завдань уроку.

Актуалізація опорних знань, умінь і навичок

Як відтворювалися знання, чи застосовувалися вони в новій ситуації, що поглибили на уроці, які навички активізували, як описувалися учні, чи активно працювали, чи залучалися до виправлення помилок, неточностей, які методичні прийоми застосовувалися, наскільки об'єктивно виставлялися оцінки, як перший етап пов'язувався з наступним тощо.

Формування нових понять і способів дій

Чи були поставлені перед учнями основні завдання вивчення теми, як здійснювалася мотивація навчання, чи викликався інтерес до теми, чи забезпечувалася реалізація принципів науковості, систематичності, доступності, наступності, проблемності; чи всі питання добре висвітлені

в поясненні вчителя, які методи та прийоми застосовувалися, як вони поєднувалися, чи створювалася проблемна ситуація, як вона розв'язувалася, чи встановлювалися міжпредметні зв'язки, чи зрозуміли новий матеріал учні, як пов'язаний другий етап уроку з третім.

Формування вмінь і навичок учнів

(вправи на застосування знань)

Чи вдало дібрані вправи, чи логічною була їх послідовність, чи сприяли вони здійсненню освітньої, виховної та розвивальної мети в єдності, чи забезпечувалася самостійність учнів під час виконання вправ, чи проводилася робота над помилками, чи організовувався самоконтроль за якістю виконання вправ, чи підводилися підсумки їх виконання, чи поєднувалася колективна робота з індивідуальною, чи диференціювалися завдання для різних за рівнем підготовки учнів, як встановлювався зв'язок з наступним етапом уроку, як були використані виховні можливості дидактичного матеріалу, які прийоми виховного впливу застосовувалися.

Методичні рекомендації

щодо проходження педагогічної практики

Після ознайомлення із завданнями педагогічної практики та методикою майбутньої роботи, із загальними вимогами, програмними й індивідуальними завданнями практики кожен із студентів-практикантів складає індивідуальний план за такими розділами: навчальна робота, методична робота, виховна робота та робота з батьками. До індивідуального плану заносяться конкретизовані основні положення програми, з визначенням конкретного терміну їх реалізації, а також залишається місце для позначок про виконання кожного з пунктів плану. Індивідуальний план звіряється керівником і куратором практики з базової установи.

Окрім індивідуального плану студент має вести щоденник педагогічної практики. Щоденник студента – це документ, який відбиває не лише зміст проведеної студентом роботи в школі, а й її результати:

- щоденник стимулює студента до більш організованої та продуманої роботи під час практики, що сприяє виробленню навичок самоконтролю роботи;
- щоденник дає уявлення керівникові про те, як студент вивчає свій клас, окремих учнів, як спостерігає і аналізує їх поведінку, роботу, які уроки відвідує, до яких висновків доходить, яку допомогу отримує від учителя, класного керівника, методиста;
- щоденник відбиває рівень підготовки студента до навчальної та виховної роботи з класом, рівень його загальної культури, ставлення до практики, недоліки кафедри у підготовці студентів до педагогічної практики.

Зміст практики студент фіксує у щоденнику, вказуючи характер і конкретні обсяги виконаної роботи за день. У щоденнику записуються загальні відомості змісту практики:

- відомості про школу, характеристику класу;
- розклад занять у закріпленому за ним класі;
- індивідуальний план практики, календарний план практики, календарний план і графік відвідування та проведення пробних і залікових уроків;
- підготовча робота до педагогічної практики (лекції, семінари, інструктаж, консультації в університеті та самостійна робота студентів);
- підготовка до пробного уроку (консультації методиста, викладача, труднощі їх подолання, стан готовності до уроку, враження від проведеного уроку, самоаналіз і самооцінка);
- спостереження уроків. По кожному уроку необхідно робити нотатки про найважливіші результати, які характеризують особливості уроку;
- спостереження за позакласною та виховною роботою усього навчального закладу, учнівського самоврядування;
- участь у методичній роботі (педрада, методоб'єднання);
- спостереження за класом й окремими учнями з метою складання психолого-педагогічної характеристики;
- аналіз роботи, проведеної за особистою ініціативою та її результати;

- аналіз роботи з вивчення шкільної документації (календарний план викладача, план роботи предметного гуртка тощо);
- зауваження щодо організації та проведення педагогічної практики.

У щоденнику записується вся інструктивна інформація, отримана практикантом за час практики; результати його дослідницької діяльності та виконання індивідуальних завдань. На підставі виконання індивідуального плану та записів у щоденнику студент складає звіт про виконання практики.

Форми та методи контролю проходження педагогічної практики

Студенти зобов'язані виконувати установлений на базі практики режим праці. Контроль за початком і закінченням роботи покладається на старост груп і відповідальних осіб бази практики. Основною формою контролю за діяльністю студентів-практикантів є самоконтроль у вигляді систематичного ведення щоденника практики та чіткого дотримання виконання індивідуального плану.

Щотижневою формою контролю є перевірка керівником практики щоденників студентів й ознайомлення з усіма опрацьованими матеріалами. Підсумкова звітність має на меті узагальнення результатів, отриманих за термін проходження практики.

Важливою формою підсумкового контролю за проходженням студентами педагогічної практики є конференція, що проводиться після закінчення практики. З кожної групи рекомендуються студенти до виступу на підсумковій конференції. Тема виступу визначається з урахуванням специфіки навчально-виховного процесу певної школи. У виступі аналізуються позитивні та негативні сторони практики, цікаві знахідки передового досвіду педагогічного колективу школи, звертається увага на забезпечення уроків роздавальним, ілюстративним матеріалом, на впровадження інноваційних методів проведення уроків, виховних заходів учителями, студентами-практикантами.

Особлива увага звертається на труднощі, які відчували студенти під час підготовки і проведення уроків з певних дисциплін. Це допоможе методистам, керівникам практики врахувати та винести проблемні питання на спеціальне опрацювання під час аудиторних занять.

Вимоги до звіту студента про проходження педагогічної практики

У звіті студент у систематичному вигляді описує роботу, що особисто виконана. Студентський звіт не повинен бути дослівним переписуванням

матеріалів без практичного застосування, а також цитуванням літературних джерел, він визначає основні види робіт, виконані під час практики та їх опис. Звіт завіряється керівником бази практики та керівником практики від ЗВО, складається за відповідною схемою.

До звіту студент-практикант додає:

- щоденник педпрактики;
- характеристика студента-практиканта з оцінкою вчителя, підписану та завірену директором школи;
- довідку з бази педагогічної практики із зазначенням терміну проходження практики та оцінкою керівника бази;
- плани-конспекти залікових уроків, підписані вчителем або методистом;
- аналіз відвіданих уроків зі спеціальності;
- психолого-педагогічну характеристику на учня, учнівський колектив;
- по дві розробки та аналіз проведених позакласних заходів;
- сценарій проведених класних (батьківських) зборів, його аналіз;
- наочність, дидактичний матеріал, виготовлені до залікових уроків (не менше 5 зразків).

Аналіз звітних документів практиканта дозволяє методистам, керівникам практики зробити висновки про якість роботи, рівень підготовленості студента-філолога до майбутньої навчально-виховної роботи в школі, ставлення до обраної професії.

За наявності переліченої звітності, а також на підставі особистої оцінки методистом виявляється загальна оцінка за педагогічну практику, яка заноситься до відомості та залікової книжки студента.

Педагогічна практика студента оцінюється за такими параметрами:

- індивідуальні завдання;
- знання шкільної програми;
- оцінка за уроки;
- аналіз уроків;

- позакласна робота за фахом;
- методичні знання, уміння та навички;
- оцінка за класне керівництво;
- оцінка за виховний захід;
- аналіз виховного заходу;
- ведення документації;
- підсумкова оцінка;
- залікова оцінка.

Структура та зміст звіту педагогічної практики

1. Титульний аркуш звіту.
2. Вступ, у якому коротко розкривається роль, місце та мета проведеної практики в системі професійної підготовки вчителя української мови (основні принципи організації практики, основні завдання практики; визначення професійних умінь і навичок, які повинні формуватися і вдосконалюватися під час практики).
3. Основна частина містить підрозділи з навчальної, виховної та науково-дослідної роботи відповідно до конкретних завдань програми практики зі спеціальності і педагогіки.
4. Зразки плану-конспекту проведеного залікового уроку, плану-конспекту проведеного позакласного і виховного заходів.
5. Висновки: які знання, вміння та навички здобуті у процесі проходження практики, пропозиції щодо удосконалення організації практики.
6. Додатки: щоденник практиканта з розділами: «Індивідуальний план практики студента», з оцінками роботи, «Залікові роботи та виховні заходи» з оцінками, відгук керівника практики від бази практики, відгук керівника практики від кафедри.

Підведення підсумків педагогічної практики

Підсумки проводяться у процесі складання студентом диференційованого заліку комісії у складі керівників практики від факультету, кафедри, бази практики під головуванням завідувача фахової кафедри. Диференційована оцінка з практики враховується нарівні з іншими оцінками, які характеризують успішність студента. Результати складання заліків з практики заносяться до екзаменаційної відомості, проставляються в залікових книжках студентів.

Студент, який не виконав програму педагогічної практики з поважних причин (за наявності відповідних підтверджень: довідки про хворобу, пояснювальної записки з аргументованим викладом причин тощо), має право на повторне проходження практики. Керівництво, контроль і місце проходження практики визначається окремо розпорядженням деканату факультету.

Студент, який повторно не пройшов педагогічної практики або отримав негативну оцінку, вважається як такий, що не виконав навчальне навантаження і відраховується з університету.

Критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів-практикантів

Методист, керівник педагогічної практики керується такими критеріями оцінки навчальної та позакласної роботи студентів-практикантів:

Оцінка «**відмінно**» (оцінка **A/90-100 балів**), ставиться, якщо уроки та позакласні заходи було проведено на високому навчальному та організаційно-методичному рівнях, студентом обґрунтовано висувалися, ефективно вирішувалися навчально-виховні завдання, раціонально застосовувалися різноманітні методи навчання та прийоми активізації школярів із врахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, підтримувалася дисципліна; якщо студент виявив знання психолого-педагогічної теорії та творчу самостійність у доборі навчального та дидактичного матеріалу в процесі побудови та аналізу занять. До того ж:

- повністю реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал уроку;
- методичні прийоми відповідають умовам навчання та поставленим цілям;
- правильно встановлено послідовність і співвідношення тренувальних, мовленнєвих вправ;
- практикант дає чіткі методично грамотні установки на виконання учнями мовленнєвих дій;
- правильно розподіляє час уроку;
- студент практично не робить помилок, помічає помилки учнів і швидко, коректно їх виправляє;
- практикант використовує різні способи активізації учнів на уроці на уроці з урахуванням їх вікових особливостей і здійснює індивідуальний підхід до учнів;
- студент вміє викликати інтерес учнів до матеріалу, який вивчається;
- грамотно використовується наочність, ТЗН, як наявні, так і самостійно виготовлені;
- епізодично користується конспектом і протягом уроку може скоригувати свою діяльність.

Оцінка «добре» (В/80-89; С/70-79) ставиться, якщо студент навчальні та позакласні заходи провів на достатньому науковому та методичному рівнях, успішно вирішував навчальні та виховні завдання, однак недостатньо ефективно використовував окремі методичні прийоми активізації учнів; якщо студент виявив знання психолого-педагогічної теорії у доборі навчального та дидактичного матеріалів, але припускаються незначних помилок у побудові та проведенні занять:

- не до кінця реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал уроку;
- методичні прийоми раціональні, відповідають умовам навчання та поставленим цілям;
- в основному правильно встановлено послідовність і співвідношення тренувальних, мовленнєвих вправ;

- практикант іноді робить несуттєві мовні помилки, які сам виправляє, а також помічає і виправляє більшість помилок учнів;
- практикант володіє різними способами активізації учнів на уроці, але не завжди здійснює індивідуальний підхід до них;
- студент уміє викликати інтерес учнів до більшості видів роботи, що проводяться на уроці;
- використовує наявні та самостійно виготовлені наочні посібники, але методика їх використання не завжди раціональна;
- епізодично користується конспектом уроку, в деяких випадках може скоригувати заплановану діяльність.

Оцінка «задовільно» (Д/60-69; Е/50-59) ставиться, якщо студент у реалізації навчально-виховних завдань помилявся, недостатньо ефективно застосовував психолого-педагогічну теорію, методи та прийоми навчання, недостатньо активізував пізнавальну діяльність школярів, не завжди був спроможний встановити контакт з ними, під час аналізу занять не виявляв чи не розумів сутності та причин своїх помилок та недоліків. До того ж:

- не до кінця реалізовано освітній, виховний, розвивальний потенціал уроку;
- методичні прийоми не завжди відповідають меті;
- мають місце порушення послідовності вправ і співвідношення тренувальних, мовленнєвих вправ;
- студент часто допускає мовні та мовленнєві помилки, не помічає в багатьох випадках помилок учнів;
- недостатньо володіє способами активізації учнів на уроці, не здійснює індивідуальний підхід до них;
- уміє викликати інтерес до деяких видів роботи на уроці;
- студент мало та не завжди раціонально використовує наочні посібники, не виготовляє їх самостійно;
- студент постійно користується конспектом і не може скоригувати свою діяльність протягом уроку.

Оцінка «незадовільно» (FX/25-49) ставиться, якщо на уроці не було досягнуто навчально-виховної мети, допущено серйозні помилки під час викладу навчального матеріалу, не забезпечувалася дисципліна наочністю; якщо студент виявив поверхові знання психолого-педагогічної теорії та некритично ставиться до своєї роботи. Студенту рекомендується пройти повторний курс навчання.

Список рекомендованої літератури

1. Артемчук Г. І., Курило В. М., Кочерган М. П. Методика організації науково-дослідної роботи. Київ, 2000. 271 с.
2. Босак С. Особистісно-орієнтоване навчання – у практиці. *Українська мова і література в школі*. 2003. №8. С. 37-41.
3. Будій Н. Психолого-педагогічна підтримка креативності учнів на уроках української мови у ході виконання творчих завдань. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 1. С. 46-49.
4. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. *Дивослово*. 2004. №11.
5. Гайдаєнко І. Формування комунікативної компетентності на уроках української мови і літератури. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 59. С. 80-84.
6. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки: Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителів. Луганськ, 2004. 84 с.
7. Глянєнко К. Вдосконалення мовленнєвих навичок на уроках української мови. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 33. С. 32-39. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2014_33_6
8. Глянєнко К. Розвиток комунікативних здібностей учнів на уроках української мови. *Наукові записки [Кіровоградського державного*

- педагогічного університету імені Володимира Винниченка*]. Сер. : *Педагогічні науки*. 2014. Вип. 132. С. 138-141.
9. Голокоз Н. Використання тестових технологій на уроках української мови для підвищення якості навчальних досягнень учнів. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2. С. 38-41. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_2_10
10. Голуб Н. Стимулювання учнів 5-7 класів до гармонійного діалогу на уроках української мови. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Серія : Філологічна. 2012. Вип. 31. С. 125-128.
11. Горох Г. Дитячі поетичні тексти як основний дидактичний матеріал на уроках української мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 17. С. 141-147.
12. Горошкіна О. М. Сучасний урок української мови: від планування до проведення. Харків : Основа, 2010. 111 с. (Б_ка журн. "Вивчаємо українську мову та літературу"; Вип. 5 (78)).
13. Грибан Г. В. Практикум з методики викладання мови: навч.-метод. посіб. / Г. В. Грибан, О. А. Кучерук. 2-е вид. Київ : Кондор, 2010. 160 с.
14. Гудима Н. Лексикографічна робота на уроках української мови з вивчення запозиченої лексики. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 18. С. 137-143.
15. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2004. 1-2. 64 с.
16. Дзьоба В. Використання ІКТ на уроках української мови і літератури в контексті проекту ВІДКРИТИЙ СВІТ. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 4. С.103-108. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2016_4_22
17. Діденко Т. Організація роботи з обдарованими учнями на уроках української мови і літератури. *Рідна школа*. 2014. № 10. С. 25-31.
18. Дідук-Ступ'як Г. Інтеракція різнотипових підходів і комунікативна компетенція на уроках української мови в основній школі. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна*. 2013. Вип. 40. С. 197-200.

- 19.Дмитрієва І. Збагачення словникового запасу учнів спеціальної школи на уроках української мови. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. Вип. 10. С. 56-61.
- 20.Дороз В. Ф. Методика викладання української мови : навч. пос. Київ : Центр навч. літ-ри, 2008. 176 с.
- 21.Жульєва Л. Упровадження інноваційних, інтерактивних методів і форм навчання на уроках української мови та літератури. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 60. С. 356-362.
- 22.Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ : Ленвіт, 2003. 261 с.
23. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії Київ, 2000. С.78-99.
- 24.Кардаш Л. Лінгвістичні, психолого-педагогічні та лінгводидактичні засади розвитку зв'язного мовлення школярів на уроках української мови. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 360-364.
- 25.Кілочок В. Використання ІКТ на уроках української мови й літератури та у виховній роботі класного керівника. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 4. С. 226-231. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2016_4_44
- 26.Кожуховська Л. Самоаналіз уроку як ефективний засіб формування у студентів-філологів фахових умінь. *Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"*. 2012. Вип. 27. С. 131-135.
- 27.Козир М. Аргументація як інтелектуально-комунікативна діяльність учнів 5-7 класів на уроках української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 41. С. 42-46. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2014_41_10
- 28.Козлова Л. Використання інформаційно-комунікативних технологій як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови і

- літератури. Таврійський вісник освіти. 2015. № 4. С. 139-145.
URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2015_4_27
29. Корнійко В. Гра як один із методів активного навчання на уроках української мови та літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. № 11. С. 32-34.
30. Короткий термінологічний словник з інноваційних педагогічних технологій.
URL : http://ualib.com.ua/br_6601.html
31. Котух Н. Інтелектуальні ігри на уроках української мови. *Рідний край*. 2017. № 1. С. 65-69. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Almpolt_2017_1_26
32. Криворученко С. Виховання учнів на уроках української мови та літератури засобами літературного краєзнавства. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки*. 2017. № 3. С. 224-230.
33. Кучеренко І. Дидактичні закономірності як засади проектування сучасного уроку української мови. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 63. С. 132-138.
34. Кучеренко І. Мотиваційний компонент – важливий структурний складник сучасного уроку української мови. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету . Педагогічні науки*. 2013. № 2. С. 85-93. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpbdpu_2013_2_16
35. Кучеренко І. Цілевизначення як основа проектування сучасного уроку української мови. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна*. 2013. Вип. 40. С. 209-213.
36. Лещенко Л. Особливості роботи з текстом на уроках української мови за компетентнісним підходом. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2016. № 1(1). С. 79-85. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2016_1\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2016_1(1)_16)
37. Мандрик Н. До проблем сучасного уроку української мови. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2014. Вип. 8. С. 139-142.

38. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / ред. М. І. Пентилюк. Київ, 2000. С. 59-66.
39. Мордовцева Н. Навчання учнів текстової діяльності на уроках української мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2013. Вип. 20. С. 150-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2013_20_39
40. Нагрибельна І. Методика навчання лексики на уроках української мови. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 402-405.
41. Нікітіна А. В. Педагогічний дискурс учителя словесника : монографія. Київ : Ленвіт, 2013. 338 с.
42. Омельчук С. Проблемно-пошукове навчання морфології української мови. *Нова педагогічна думка*. 2012. № 3. С. 83-87.
43. Остапенко Н. М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. посіб. / Наталя Миколаївна Остапенко, Тетяна Володимирівна Симоненко, Вікторія Миколаївна Руденко. Київ : Академія, 2011. 248 с.
44. Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
45. Педагогічна практика в системі професійної підготовки вчителя української мови і літератури / ред. Г. І. Дідук. Тернопіль, 2007. 144 с.
46. Положення про практику студентів вищих педагогічних закладів України. Київ, 2000. 24 с.
47. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002. 135 с.
48. Правова Н. Значення аудіювання на уроках української мови під час усного практичного курсу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 24(2). С. 56-60. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_24\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_24(2)_10)
49. Практикум з методики навчання української мови / за редакцією М. І. Пентилюк. Київ, 2003. С. 268-302.

- 50.Роїк О. Розвиток та збагачення словникового запасу школярів у процесі їх ознайомлення з поняттями *синоніми* та *антоніми*. *Прикарпатський вісник НТШ. Серія Слово*. 2014. № 2. С. 22-33.
- 51.Семенів Н. Особливості використання електронного підручника на уроках української мови. *Проблеми сучасного підручника*. 2016. Вип. 16. С. 384-392. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2016_16_36
- 52.Семенов О. М. Культура наукової української мови і літератури : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 216 с.
- 53.Сірант Н. П. Методичні рекомендації до проходження педагогічної практики : навчально-методичний посібник. Львів, 2013. 116 с.
- 54.Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М. І. Пентилюк Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
- 55.Соснова М. Особливості застосування мультимедії на уроках української мови. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 132. С. 151-154. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_132_40
- 56.Сукмановська С. Інтерактивні технології навчання – засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови під час вивчення лексикології. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2012. 2012. С. 478-481.
57. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / за ред. О. І. Пошетун. Київ, 2004. 192 с.
- 58.Тарабанова Я. Виховання національної свідомості учнів на уроках української мови засобами роботи над текстом. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 4. С. 185-191 URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_4_34
- 59.Токаренко О. Використання міжпредметних зв'язків на уроках української мови та літератури в загальноосвітньому навчальному закладі художньо-естетичного профілю. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2015. Вип. 11. С. 72-81. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2015_11_9

- 60.Цінько С. Роль ТЗН і комп'ютерних технологій у розвитку професійно-творчого потенціалу майбутніх учителів-словесників. *Українська мова і література*. 2005. №1. С. 40–42.
- 61.Шелехова Г. Формування мовної особистості як умова мовленнєвого розвитку учнів основної школи на уроках української мови. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. 2013. С. 543-552.
- 62.Шубак Г. Використання організаційних форм навчальної діяльності учнів на уроках української мови у класах з малою наповненістю учнів. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2012_2012_70
- 63.Ясак Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів 9 класу на уроках української мови засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. 2010. № 2. С. 43-47.URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2010_2_11

Інформаційні ресурси

http://osvita.ua/school/lessons_summary/mova/

<http://subject.com.ua/lesson/mova/>

<http://gorodenok.com/конспекти-уроків/>

<https://www.schoollife.org.ua/usi-uroky-ukrajinskoji-movy-ta-literatury/>

http://filologinya2010.blogspot.com/p/blog-page_55.html

http://www.parta.com.ua/ukr/books/ukr_mova/

<https://academia.in.ua/?q=content/шкільні-підручники-з-української-мови>

http://nico-ukr.at.ua/news/kalendarni_plani/1-0-3